

КОНЦЕПТ ІНТЕГРАЦІЇ НАУКИ І ПРАКТИКИ НАВЧАННЯ

П.Т. Гусева, доц., канд. філол. наук, (Харків)

П.Т. Гусева

На сучасному етапі розвитку суспільства надбанням фундаментальних наук у всіх галузях знань та окремо лінгвістики, методики викладання іноземних мов доречно, перш за все, розглянути тему когнітивної складності майбутнього фахівця, що досягається набуттям знань, розвитком позитивного творчого мислення, цілісним баченням життя з відповідною рефлексією на його виклики. За наявності цих умов людині взагалі властивий самостійний погляд на явища життя, який дає їй можливість бути у деякій мірі незалежною від оточуючого середовища, здатною контролювати свої дії на основі усталеною у суспільстві базової ієрархії цінностей, власних почуттів та думок. Компетентна людина у демократичному суспільстві може діяти самостійно. Компетентний фахівець виявляє у практичній площині своє прагнення і здатність реалізовувати свій потенціал для успішної творчої діяльності в професійній сфері, з усвідомленням соціальної значущості і особистої відповідальності за результати своєї діяльності, з усвідомленням необхідності постійного її удосконалення на основі вже набутого досвіду. Події, факти, досвід розглядаємо як джерело формування змісту свідомості. Людина не просто отримує ззовні знання, вона пізнає та опитує світ, залучаючи інформацію як відповідь на свої запитання.

Оскільки досвід є результатом діяльності, самостійно і творчо напрацьованим на основі засвоєних знань та набутих умінь, зміст освіти має бути діяльним, враховуючим внутрішній мотив, бажання майбутнього фахівця виконувати ту чи іншу роботу, що базується як на необхідності виконання поставленого перед собою завдання, так і на бажанні виконати його швидко і правильно. У такому разі спрацьовує особиста зацікавленість. Принципова відмінність навчальної діяльності від будь-якої іншої полягає в тому, що її метою і результатом є не тільки знання предмета, щодо якого розвивається діяльність, а і зміна людиною самої себе як об'єкта діяльності. Ця (взаємо)дія людини водночас як суб'єкта та об'єкта діяльності і створює її особистість.

У сучасних умовах, коли інформація змінюється майже щоденно, студент/фахівець має вміти діяти автономно, використовувати засоби навчання і набуті вміння інтерактивно, повноцінно функціонувати, для чого треба навчитися вчитися впродовж життя. Ця теза привертає увагу все більшого числа тих, хто у тій чи іншій якості має зв'язок з процесом навчання. "Такий підхід пояснюється тим, що отримані фахівцями і професіоналами знання та набута кваліфікація не можуть задовольняти вимоги ринку праці, а обсяги знань з 2015 року будуть подвоюватися через кожні чотири - п'ять місяців"[1, с. 110]. Збільшення кількості інформації спонукає викладачів іти шляхом згортання матеріалу до найголовнішого таким чином, щоб ті, що навчаються, змогли на основі отриманих знань самостійно нарощувати додаткові знання. Природним чином ця спрямовує на

нові пошуки і у методології навчання іноземних мов. Відоме висловлювання “мові навчити неможливо, мові можна тільки навчитися” і означає, що те, що ти маєш завтра видати як засвоєне, не зробить для тебе чи за тебе хтось інший, воно мусить бути відпрацьовано тобою до “завтра”, і процес цей безперервний.

Без постійного нарощування знань з іноземної мови вони будуть втрачені назавжди. Це означає, що у разі потреби, а зараз без знань та навичок використання іноземної мови професійний зріст неможливий, фахівець будь-якої галузі знань повинен приділяти час іноземній мові. Тому студенти, які вивчають іноземні мови тут і зараз, коли наголос на тезі “навчання впродовж життя” робиться відносно всього процесу функціонування професіонала, отримують додаткову мотивацію щодо залучення знань іноземної мови і навичок іншомовного мовлення.

Як же ця теза запроваджується у життя і процес навчання іноземних мов? Які ж концепти навчання сьогодення?

Виходячи з поставлених завдань, викладач завжди намагається довести до студента певну суму знань, дати йому змогу засвоїти навички, з обов’язковою орієнтацією тематики на галузь знань та його спеціальність у їхній спрямованості на сучасне життя. Але не можна забувати і про студента. “Проектуючи і застосовуючи педагогічні технології у вищій школі, слід враховувати, що процес засвоєння знань і умінь студентами відбувається лише завдяки їх власній діяльності, яка завжди індивідуальна, за будь-яких методів і форм її організації. Отже, як знання і вміння, так і розвиток особистості – це особистий здобуток кожного, одержаний своїми власними силами у процесі навчально-пізнавальної діяльності” [4, с. 164].

Комунікативний підхід до навчання іноземних мов змінює заняття, це є “канонічно запропонований зміст” [7, с. 131] занять з навчання іноземних мов. Йому не притаманне намагання “закласти” у голову студента якомога більше знань, орієнтуючись на знання граматичних правил та використання їх у моделях речень. Комунікація напроваджує на виконання головного завдання: створити ситуацію, яка змушує студента спілкуватися. Навчання мови здійснюється у контексті конкретної ситуації. Викладач лише пояснює за потреби у процесі мовлення те чи інше граматичне явище. Хто розмовляє, той і буде розмовляти; хто мовчить, той завжди буде боятися заговорити.

Викладачі, які намагаються у будь-якому випадку та за будь-яких умов довести до студента тонкощі граматики, програють “битву” за студента! Студент перестає відчувати себе на занятті комфортно, бо він не зацікавлений вдаватися до “тонкощів”, а це веде до пропусків занять. Він не бачить себе у процесі заняття. Постійні зауваження і виправлення неточностей (ще одна помилка викладача) імпліцитно затверджують його у думці, що йому ніщо не вдається, і він не має шансів. Натомість бажано коректне виправлення помилок (аналіз після завершення виконання завдання) або – незначних помилок, які не вплинули на розуміння висловлювання – залишених на коригування потім у підсумовуючих фразах викладача, де він у коректній формі звертає увагу всіх (у тому числі і того,

чий помилки він хоче виправити), як би краще висловити думку іноземною мовою і попутно робить наголос на помилці. Тим більше, що комунікативний підхід і вимагає постійного спільного обговорення тем і ситуацій між викладачем і студентом, викладачем і студентами. Такий методичний хід надає студентові впевненості, що його виконання завдання відбулося і відбулося успішно! Він обов'язково прийде на наступне заняття. У протилежному випадку студент буде відсутнім на наступному занятті з "поважної" причини, а викладач у кінці семестру буде констатувати відсутність у нього знань та навичок. У таких випадках хочеться сказати викладачеві: "Не поспішай! Це не є факультет іноземних мов, де мова – найголовніше". Тут треба бути обережним, щоб і у викладанні матеріалу просуватися, бо план треба виконувати, і студентів до занять заохочувати.

Мотивація до відвідування занять і залучення знань та навичок володіння іноземною мовою створюється викладачем і у тому випадку, коли він розширює рамки заняття, виводить студента у більш широке коло проблем, обговорюючи актуальні, а тому дуже важливі питання, що ставить перед ним студентське життя чи життя взагалі. Дуже добре, коли навчання супроводжується вихованням через збагачення теми заняття матеріалами (і розмовами!) з важливих питань науки, країнознавства, етики, культури взагалі та культури спілкування, поєднаних з реаліями країни, мова якої вивчається.

Оволодіння іноземною мовою спонукає познайомитися з культурним надбанням іншого народу, а необхідність співставити, орієнтуючись на свій досвід, на той стереотип поведінки, що вже створений даною особистістю, спонукає й більш глибоко зазирнути у культуру свого народу, бо саме духовне надбання зумовлює поведінку особи. Так, Л.С. Виготський у своїй культурно-семіотичній теорії розглядав когнітивний і комунікативний розвиток людини як процес засвоєння культури.

Особливістю навчального процесу, про який йдеться, є те, що іноземна мова не є самостійним предметом вивчення, вона лише супроводжує вивчення фізики, хімії, біології, української мови тощо, створюючи для студента можливість брати участь у міжнародних конференціях, спілкуватися через Internet. Додамо, тут спрацьовує метамовна функція мови. Створюється також можливість продовження навчання у ВНЗ за кордоном, де студенту прийдеся виявити знання широкого спектру; де він повинен буде, щоб бути зрозумілим, співставляти мовні одиниці двох мов, бо кожна мова є конгломератом специфічних стандартних конфігурацій, а не дуже великою за обсягом кількістю слів, які поєднуються за правилами граматики; де він повинен буде, щоб відчувати себе особливим, важливим, інтересним співрозмовником і представником своєї країни, знати і вміти розповісти про реалії життя на батьківщині. Тому бажаним є контрастивний підхід на заняттях з іноземної мови, де й розглядаються відповідні питання.

Звісно, тематика занять має бути раціональною. Жоден викладач не може не орієнтувати студента на вивчення лексики, засвоєння правил

граматики, але головним принципом має бути визначення студентом для самого себе шляхів надбання знань. Робота зі словником і вміння залучати потрібну інформацію є одним з пунктів на цьому шляху. Той, хто навчився працювати зі словником, знає, що словник дає повну інформацію щодо даної одиниці; назавжди запам'ятав основи того, що закладено у словник, і як він має вибирати потрібну інформацію. Переклад слова – це важливо, але ще важливіше ознайомитися з тією інформацією, що супроводжує використання даної лексичної одиниці у мові, у реченні: її форми, залежно від того, якою частиною мови є дана одиниця; різний переклад за контекстом; ідіоми з даною одиницею; які одиниці (напр., прийменники) мають бути при тому чи іншому дієслові; таблицю форм, які треба запам'ятовувати; граматичний довідник і т.ін. Наведемо приклад словникового представлення іменника та дієслова, з якого має бути раціонально сприйняте потрібне:

Werk n-(e)s, -e 1) справа, праця, робота; *das ist sein* ~ це справа його рук; *am ~(e) sein* працювати (над чим); *бути в дії* (про якісь сили); *aus ~ gehen, sich ans ~ machen* – братися за справу (роботу); **2)** твір; (наукова) праця, видання; *gesammelte ~ e* збірка творів; **3)** завод, фабрика, підприємство; **4)** споруда, укріплення;

5) механізм (напр., годинниковий).

bestehen 1) *vt* переборювати; витримувати; *eine Prüfung* ~ скласти іспит; **2)** *vi* (h, s)1) існувати, бути, тривати; 2) (*auf D*) *наполягати* (на чому); 3) (*aus D*) *складатися* (з чого); 4) (*in D*) *полягати* (в чому).

Студент має засвоїти раз і назавжди: прочитується вся інформація стосовно тієї одиниці, яка потрібна, бо це не згаяний час, а пошук єдиного значення, що може бути задіяним, і разом з тим – розширення словникового запасу.

Оскільки викладачі, які забезпечують заняття на факультетах, створюють для студентів навчальні матеріали, орієнтуючись на їхню спеціальність, вони наповнюють їх відповідною лексикою. Але, готуючи студента до можливої участі, скажімо, у міжнародній конференції, неможливо обійтись без фраз, які необхідні для спілкування на вокзалі, у кафе, у самому ході конференції і т.ін. Незалежно від напрямку спеціальності вони мають привітати, представити, попрощатися і багато що інше. Тому до цих матеріалів залучаються ті слова, словосполучення, речення, які є мовними одиницями, що виникли у процесі функціонування мови для забезпечення тієї чи іншої ситуації, напр.,

Hallo! Tschüss! – Привіт!

Offen gesagt. – Відверто кажучи.

Abwarten und Tee trinken! – Почекаємо!

Тему мовного етикету варто включати у навчальні програми та відпрацьовувати на заняттях.

Важливим також на подальшому шляху надбання знань є вміння складати реферати і анотації. Якщо реферат і вміння складати його може стати візитівкою майбутнього пошукача роботи або допомогти йому у

подальшій науковій роботі, то анотацію до своєї дипломної роботи повинен обов'язково скласти вже під час навчання кожний магістр/бакалавр. Оскільки анотація додається до дипломної роботи не тільки рідною мовою, важливо надати студенту знання лексики та граматичних конструкцій, що здебільшого використовуються при складанні рефератів та анотацій.

Студенти повинні навчитися майже автоматично використовувати такі синтаксичні структури, які зазвичай і мають місце у рефератах та анотаціях, тобто під час навчання студенти мають напрацювати навички визначення важливих тез і згортання матеріалу згідно із засвоєними конструкціями та тих лексичних одиниць, які відповідають завданню, тобто: знання загальнонаукової та професійної лексики, прикметники (переважно латинського походження), слова та словосполучення у вигляді скорочень (etc. (et cetera), ib. (ibidem), it. (item)), сталі словосполучення, терміни та напівтерміни (тобто слова, що зіткаються, з одного боку, з термінологією, а з другого боку, з розмовною мовою (рух, маса, життя, поле, кисень, вуглець, молекула, атом і т.ін.)), застосування лексичних одиниць, що підкреслюють відносини співставлення (порівнювати, розрізняти, протиставляти, бути схожим, бути подібним і т.ін.), використання присудків-зв'язок, що висловлюють причину та наслідок (привести до..., вимагати, сприяти, ... є наслідком, ... є причиною і т.ін.), використання лексичних одиниць, що мають значення висновку і т.п.

Закономірно, що така діяльність, весь хід навчального процесу відповідає визначенням проф. Г.К. Середою умовам раціональної організації навчально-пізнавальної діяльності, що забезпечують високу продуктивність засвоєння і запам'ятовування навчального матеріалу: організація навчання для виконання "стратегічного завдання" за умови організації його "через завдання" на базі спеціально організованої системи навчальних завдань [5, с. 5].

У процесі навчання допомагає і електронна комунікації (e-mail, комп'ютерні словники, мультимедійні та інші програми), різні форми якої студенти використовують швидше у якості інструментів, а не як такі, що направляють процес мислення для виконання завдання. Тому не можна і переоцінювати використання таких навчальних матеріалів у навчальному процесі і у ході самостійної роботи. "Сподівання на вивчення іноземної мови, скерованого самостійно самим учнем через використання навчальних компонентів програм не справджуються. Навчальна частина програми дотримується принципів навчання, суворо скерованого у напрямку імпульс – відповідь, і пропонує користувачу лише дуже обмежені можливості для прийняття рішення" [6, с. 204].

До сучасних інформаційних технологій відносимо також лінгвопроекти. Сьогодні, коли комп'ютеризація (у тому числі і навчального процесу) досягла певного рівня, для проведення занять з навчання іноземної мови залучаємо сучасні комп'ютерні лінгвотехнології. *На нашу думку, при навчанні іноземних мов раціональним є використання комп'ютерів лише у тих випадках, коли з їхньою допомогою реалізуються такі цілі і завдання, які*

іншими шляхами і з допомогою інших засобів важко або неможливо вирішити: для удосконалення управління самотійною роботою на етапі мовного тренування, для вивчення і закріплення окремих тем, для самотійного контролю засвоєних знань (тренувальні вправи різних видів, вправи для розвитку і закріплення практичних навичок: для підстановки елементів, трансформаційні, комбінаторні, з розвитку навичок мовлення і т.ін.) [3, с. 3].

Розглянемо науковий аспект комп'ютерних лінгвотехнологій/фрагмент програми, де чітко прослідковується інтеграція науки та практики навчання іноземних мов. Спочатку подамо один із алгоритмів каузальності на рівні тексту.

- *Определите в ниже приведенном дискурсе немецкого языка концепт каузальности, его маркеры на уровне лингвистики текста и грамматики текста (см. развернутую справку/подсказку).*
- *Что Вы понимаете под концептом каузальности?*
- *Как Вы видите языковую и концептуальную картину мира в ракурсе представленного микротекста?*

Блоки заданий учебно-методического характера:

- *Выберите ключевые слова/словосочетания/предложения для передачи фабулы текста письменно/устно.*
- *Озаглавьте абзацы.*
- *Найдите информационный центр микротекста, каждого абзаца.*
- *Составьте оптимальный план сочинения на тему проработанного микротекста.*
- *Трансформируйте глагольные формы текста в инфинитив. Назовите 3 основные формы этих глаголов.*
- *Определите артикль имени существительного по словообразовательным элементам.*
- *Определите каузальные маркеры грамматики данного микротекста.*
- *Задайте вопросы и ответьте на них.*
- *Передайте содержание на немецком языке, следуя по причинно-следственной цепи фабулы микротекста.*

К этим разделам можно предложить и другие блоки заданий различного характера, используя ранее упомянутые типы заданий и др.:

AUßENWIRTSCHAFT DER BUNDESREPUBLIK

Die Außenwirtschaft spielt eine entscheidende Rolle im Wirtschaftsleben Deutschlands. Es steht nach den USA an zweiter Stelle im Welthandel. Jeder dritte Erwerbstätige im Lande arbeitet direkt für den Export. Eine derart große Abhängigkeit von der Außenwirtschaft hat folgenden Grund: Deutschland ist ein dicht besiedeltes Industrieland mit nur sehr geringen eigenen Rohstoffvorkommen. Es verfügt über einen hohen Stand der Technologie, und einen leistungsfähigen Produktionsapparat.

An der Spitze der Ausfuhrgüter der Bundesrepublik stehen Kraftfahrzeuge, Maschinen aller Art, chemische und elektrotechnische Erzeugnisse. Auf der

Einfuhrseite haben Nahrungs- und Genußmittel das größte Gewicht. Früher standen Erdöl und Erdgas an der Spitze; ihr Anteil an der Gesamteinfuhr ist jedoch von über 17% (1981) auf weniger als 7% (1986) zurückgegangen. Ursachen dafür sind der Verfall des Ölpreises und der Rückgang des Dollarkurses.

Die Mitgliedstaaten der Europäischen Union (EU) haben die Zollunion verwirklicht : sie haben den Handelsaustausch untereinander von allen Zöllen und mengenmäßigen Beschränkungen befreit . Deshalb sind die größten Handelspartner der Bundesrepublik die EU-Staaten. 1986 kamen 52% der Gesamteinfuhr in die Bundesrepublik aus den EU-Staaten, 51% seiner Ausfuhr lieferte Deutschland an die EU-Staaten. Die beiden größten Handelspartner Deutschlands sind Frankreich und die Niederlande. Auf der Lieferantenliste der deutschen Importeure nehmen die Niederlande den ersten Platz ein, und Frankreich steht an zweiter Stelle. Bei der Ausfuhr belegte Frankreich den ersten Range, dann kommen die USA.

Für die Erschließung oder Sicherung der Außenmärkte gewinnen private Auslandsinvestitionen immer größere Bedeutung. Etwa 80% aller Investitionen entfallen auf die westlichen Industrieländer und 15% auf die Entwicklungsländer [3: 202-203].

Компьютеризация преподавания иностранного языка разнообразит учебный процесс, в некотором роде повышает его интенсивность, выполняет оперативную обратную связь между студентом и преподавателем, что особенно актуально и необходимо при дистанционном обучении студентов. Возможности компьютерных заданий и целых лингвистических программ весьма обширны, и мы желаем составителям программ быть в постоянном поиске, находить новые, нетрадиционные подходы в реализации своих идей по компьютерному обучению.

З метою розробки викладачами, аспірантами конкурентоспроможних проєктів щодо їх участі у системі університетської освіти, у зовнішніх наукових інноваційних програмах та міжнародних конкурсах представляємо як базову модель схему *Deutsch und Computer* для подальшого дослідження, опрацювання, розширення та використання конкретних лінгвопроєктів з іноземних мов. При цьому пропонуємо враховувати:

- узагальнене поліфункціональне призначення проєктів, лінгвотехнологій, які б поєднували синтез класичних та новітніх напрямів лінгвістики та методики викладання іноземних мов з використанням сучасних інформаційних технологій Internet, CD-ROMs тощо;
- домінанту функціонального призначення лінгвопроєкту для конкретного випадку, як-то: практичне, методичне, науково-практичне тощо;
- спосіб програмування, структуру лінгвотехнологій;
- можливість адаптування проєктів, технологій до особливостей студента/студентів, групи, потоку;
- число та логічну послідовність розміщення складових;
- ступені незалежності лінгвотехнологій тощо.

У процесі створення та практичного використання новітніх лінгвотехнологій спрацьовує також теза навчання впродовж життя кожного учасника навчального процесу, яка була порушена також у Комюніке зустрічі європейських міністрів, які відповідають за вищу освіту, 18-19 травня 2001 року, м. Прага).

Визначена тема розглядається у ракурсі Концепції стратегічного розвитку Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна: використання сучасних інформаційних технологій, створення новітніх лінгвопроектів, інноваційних технологій, що природно імплікує удосконалення процесу навчання та розвиток наукових досліджень та потребує подальших наукових та практичних досліджень.

ЛІТЕРАТУРА 1. Вища освіта України – європейський вимір: стан, проблеми, перспективи // Вища школа. – 2008. – №7. – С. 78-125. 2. Гусєва П.Т., Кургут Л.П. Лінгвопроект: концептуальні напрями та модель/ Матеріали XI Міжн. наук. конф. «Каразінські читання: Людина. Мова. Комунікація.»/ П.Т. Гусєва, Л.П. Кургут. – Х.: ХНУ ім. В.Н. Каразіна, 2010. – С. 66-67 3. Гусєва П.Т., Кургут Л.П., Огнівенко З.Г. Комп'ютерні лінгвотехнології Germanistik: Deutsch. Romanistik: Fraçe./ П.Т. Гусєва, Л.П. Кургут, З.Г. Огнівенко. – Х.: ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2005. – 96 с. 4. Назаренко Н.В. Мотивація навчання студентів як показник ефективності сучасних педагогічних технологій / Н.В. Назаренко // Болонський процес в Україні. – 2005. – Ч. I, Вип. 45. – С. 164-167. 5. Серєда Г.К. Методические рекомендации по рациональной организации учебно-познавательной деятельности студентов/ Г.К. Серєда // Уч.-метод. пособие. – 2-е изд. – Х.: ХНУ имени В.Н. Каразина, 2009. – 30 с. 6. Richter R. Konstruktivistische Lern- und Mediendesigh- Theorie und ihre Umsetzung in multimedialen Sprachlernprogrammen / R. Richter // Deutsch als Fremdsprache. – 2002. - № 4. – S. 201-206. 7. Schmenk B. Kommunikation ist alles. Oder? Wider die Trivialisierung des Kommunikativen im kommunikativen Fremdsprachenunterricht / B. Schmenk // Deutsch als Fremdsprache. – 2007. – № 3. – S. 131-139.